

1. Situering

Op het einde van de lagere school heeft 1 leerling op de 5 minstens 1 jaar vertraging opgelopen.¹ Meer dan 10 procent van de Vlaamse jongeren verlaat het secundair onderwijs zonder diploma.² Deze cijfers gaan in stijgende lijn en maken Vlaanderen ook koploper in Europa als het over achterstand op school gaat. De reacties op dat 'blijven zitten' zijn verdeeld. Enerzijds zou het verder falen tegengaan. Jongeren krijgen via dat extra jaar de kans rijper te worden en een achterstand in te halen. Anderzijds zou blijven zitten demotiverend werken. Jongeren worden geconfronteerd met hun zwaktes en worden opgezadeld met een jaar zonder nieuwe uitdagingen.³ Ze hebben meer kans om de overstap naar het buitengewoon onderwijs te maken of de school uiteindelijk te verlaten zonder diploma.⁴ Als koepel van leerlingenraden in Vlaanderen en als spreekbuis van scholieren wilde de Vlaamse Scholierenkoepel (VSK) in het schooljaar 2011-2012 de discussie over blijven zitten dan ook in de schijnwerpers plaatsen en de mening van scholieren horen.

Daarom stapte VSK naar leerlingen die al dan niet bleven zitten. Dit advies bouwt verder op deze discussiemomenten en wil vragen oproepen over de zin of onzin van blijven zitten. Dit advies is de boodschap van jongeren voor leerkrachten, directies en beleidsmakers. Het is hun boodschap over 'blijven zitten'. De term 'zittenblijven' – het woord dat beleidsmakers en wetenschappers zo vaak in de mond nemen – gebruiken jongeren niet. Ook de opmerkingen van de scholieren krijgen een plaats doorheen de tekst. Hun reacties mogen immers niet verloren gaan. Ten slotte willen we duidelijk maken dat veranderingen ook effectief kunnen. Waar een wil is, is een weg en dat weten al heel wat scholen. We pikken er twee scholen uit en tonen hoe zij de strijd tegen zittenblijven aanpakken.

2. Tweede zit voor het C-attest

“Het is niet altijd een verloren jaar want soms is het gewoon je eigen schuld. Dus, be a man and face the consequences!

Leerlingen zijn realistisch. Ze beseffen dat ze zich soms te weinig inzetten en dat het bisjaar in een aantal gevallen hun eigen schuld is. Leerlingen geven ook zelf aan dat blijven zitten niet altijd zo slecht is. 'Er bestaan ergere dingen in het leven dan een jaar te moeten overdoen', klinkt het. Je krijgt wat meer tijd om na te denken over wat je kan en wil, om 'rijper' te worden en om leerstof en vaardigheden die niet zo goed zaten bij te werken. Een C-attest is voor sommigen ook een waarschuwing dat het 'nu echt wel tijd is'. Zonder C-attesten zouden te veel leerlingen lui worden. Een jaar overdoen kan hen dan motiveren om een tandje bij te steken.

¹ Juchtmans, G (2011). 'Samen uit, samen thuis. 'Zittenblijven' onderzocht en alternatieven in kaart gebracht.' *Nieuwsbrief Taal & Onderwijs september 2011*.

² Website werk.be, 'Lerende Vlaming: vroegtijdige schoolverlaters in het Vlaams gewest naar geslacht', internet, 5 april 2012 (<http://www.werk.be/cijfers/lerende-vlaming/vroegtijdige-schoolverlaters>).

³ Barzeele, R. (2011). 'Is zittenblijven een zinvolle onderwijspraktijk?' *Imago – Tijdschrift voor gemeentelijk onderwijs*, Jg. 10 nr. 4, p. 4-6.

⁴ De Fraine, B., Vandenbroucke, A. e.a. (2012). 'Zittenblijven in vraag gesteld. Een verkennende studie naar nieuwe praktijken voor Vlaanderen vanuit internationaal perspectief.'

Maar dat geldt enkel voor een kleine groep leerlingen. Sommige leerlingen zijn schoolmoe en zien het nut van een extra inspanning niet meer in. Anderen doen hun best, maar hebben toch een tekort en slagen er niet in om die achterstand in te halen. Het bisjaar is voor hen geen verrijking. Extra ondersteuning is er niet, de leerstof is niet meer uitdagend en het is soms wennen aan een nieuwe klasgroep. Een extra jaar kost bovendien veel geld, zowel voor de ouders als voor de overheid. 'Wat heeft dat bisjaar dan nog voor zin?', vragen ze zich af. 'Blijven zitten voor 1 vak is trouwens echt belachelijk!'

Voor de leerlingen is het dus duidelijk. Blijven zitten moet niet afgeschafte worden, maar het moet een allerlaatste optie zijn. Leerlingen willen dat scholen eerst nadenken over andere oplossingen voor ze in juni de beslissing nemen een C-attest te geven. Zo ver hoeft het trouwens meestal niet te komen. De deliberaties in juni zijn een laatste fase. 'Bij de les blijven' is een proces dat over het hele schooljaar loopt.⁵

Soms lukken vakken ècht niet. Ook al doe je je jaar over. ”

2.1 Iedereen mee tijdens het schooljaar!

Voorkomen is beter dan genezen, ook als het om blijven zitten gaat! Leerlingen willen niet bang afwachten wat in juni de beslissing van de klassenraad zal zijn. Ze willen een duwtje in de rug en willen heel het schooljaar lang ondersteund worden zodat het nooit tot een C-attest hoeft te komen. Directies en leerkrachten kunnen met enkele kleine inspanningen al een groot verschil maken. **Er is dus dringend een mentaliteitswijziging nodig bij de leerkrachten op het vlak van lesgeven, evaluatie en omgang met leerlingen.**

“ Mijn huidige leerkracht wiskunde geeft gruwelijk saai les, maar mijn vorige leerkracht kon mij wel boeien. Nochtans ben ik vreselijk slecht in wiskunde.

Jongeren brengen dagelijks heel wat uren door op de schoolbanken of in de praktijkruimtes. Leerlingen eisen dan ook relevante leerstof, uitdagende opdrachten en enthousiaste lesgevers. Goede leerkrachten hebben aandacht voor de inhoud en de vorm van hun les. Ze gaan voor relevante leerstof en zijn niet bang voor nieuwe media of een confrontatie met de echte wereld buiten de schoolmuren. Leerlingen leren bij hen dus ook buiten de klas en doen naast theoretische kennis ook praktische ervaringen op. Ook leerkrachtenevaluatie schrikt gemotiveerde leerkrachten niet af.

Als bijna de hele klas gebuisd is, moet de school toch eens nadenken over wat er mis is met de leerkracht of zijn manier van lesgeven. Ligt het dan ècht aan ons? ”

“ Leerkrachten moeten ook eens ècht naar leerlingen luisteren. Ze moeten niet enkel naar hun punten kijken, maar ook zien wat er allemaal aan het gebeuren is met een leerling.

Leerlingen willen zich goed voelen op school. Wie graag naar school gaat, is meer gemotiveerd om zich in te zetten. Dat goed voelen begint bij de leeftijdsgenoten. Leerlingen willen hun vrienden niet verliezen mochten ze een jaar moeten overdoen. Vrienden zijn belangrijk en hebben een motiverende invloed.

⁵ Juchtmans, G. e.a. (2011). 'Samen tot aan de meet: alternatieven voor zittenblijven', Garant, Antwerpen.

Maar ook de relatie met leerkrachten is belangrijk. Leerlingen - voornamelijk bissers - hebben vaak het gevoel dat leerkrachten hen 'niet kunnen hebben'. Ze denken zelfs dat dit de doorslag geeft bij de beslissing over een attest en de begeleiding in de les. Leerlingen hebben dus nood aan eerlijke en correcte leraren die op een aangename en toegankelijke manier met hen omgaan.

Als een leerkracht het goed met me voor heeft, word ik écht gemotiveerd! ” ”

- “ “ Leerlingen moeten soms te snel blijven zitten. Maar de schuld ligt niet altijd bij de leerlingen zelf. Soms ligt het ook aan de leerkrachten. Zij geven niet altijd genoeg uitleg of hebben de klas niet in de hand.

Leerlingen willen voldoende uitleg en persoonlijke begeleiding. Dat gebeurt nog te weinig. En wie het jaar overdoet valt zeker uit de boot. 'Jij weet alles toch al van vorig jaar', klinkt het dan. Maar bissers hebben wel begeleiding nodig. 'Wij moesten voor een reden blijven zitten. Gewoon je jaar overdoen omdat je geen goede punten had voor een vak lost niets op. Je kan dat vak dan nog altijd niet.' Begeleiding moet ook een plaats krijgen in de lessen zelf. Als de leerlingen in de les mee zijn, is er al een grote stap gezet.

Leerlingen willen ook feedback. Ben ik goed bezig? Waar zitten mijn fouten bij een toets? Hoe is het met mijn punten? Moet ik inspanningen doen om een achterstand in te halen? Leerkrachten moeten kort op de bal spelen en mogen leerlingen geen valse hoop geven. Zo kunnen leerlingen zichzelf en hun prestaties beter inschatten. Ook een goed contact met de ouders is belangrijk. Zij moeten op de hoogte zijn van hoe het met hun zoon of dochter gaat op school.

Het is niet altijd gemakkelijk om in te schatten of je risico loopt een C-attest te krijgen. Leerkrachten moeten het echt zeggen als je niet goed bezig bent. Dat gebeurt te weinig. ” ”

- “ “ Als je iets goed doet dan zeggen ze het niet, als je iets fout doet dan melden ze het wel.

Motivatie, dat is wat leerlingen vragen. Positieve bevestiging, een duwtje in de rug, een schouderklopje, kleine gebaren die hen stimuleren om ervoor te gaan. Leerlingen die de moed verliezen en die het gevoel hebben dat ze niet voldoen aan de verwachtingen van hun leerkracht, hebben nog meer kans dan anderen om uiteindelijk de school de rug toe te keren. Net zij – maar evengoed iedere andere leerling – hebben nood aan een 'boost'. De boodschap voor leerkrachten: een positieve noot doet veel meer dan een negatieve opmerking. Kijk anders naar je leerlingen. Focus niet op wat leerlingen niet kunnen, maar zoek naar wat leerlingen wel goed doen én waardeer die kwaliteiten. Het kan een leerling weer dat sprankeltje hoop geven en misschien het verschil maken tussen het gevoel van falen of een succeservaring. Maak er dus werk van!

Leerkrachten kunnen blijven doordrammen over het feit dat we zijn blijven zitten en dat is echt niet fijn. ” ”

- “ “ We kunnen niet altijd 'leren plannen', want soms gaat het écht niet. We zitten 7 of 8 uur op school en moeten dan nog heel de avond studeren, dat is te zwaar! Er moet een betere spreiding zijn.

Het taken-en toetsenbeleid op school moet beter! Leerkrachten plannen taken en toetsen te vaak in 1 periode, meestal vlak voor een rapport. Dat is te zwaar. Leerlingen willen bovendien meerdere kleinere toetsen in plaats van enkele grote herhalingstoetsen. Zo beheersen ze de leerstof beter en kunnen ze hun punten ophalen.

Toetsen moeten ook gaan over relevante leerstof en hoeven niet te bulken van de instinkers. Aan nutteloos hersenwerk hebben leerlingen niets. Leerkrachten moeten alle competenties van leerlingen evalueren, niet alleen het denkwerk en de kennis. Die boodschap hebben leerkrachten nog te weinig begrepen.

En, hoeven er wel altijd en overal examens te zijn? Is een goed systeem van permanente evaluatie geen alternatief? Examens moeten in ieder geval goed gespreid worden en leerlingen moeten voldoende tijd krijgen om te studeren. 1 vak per dag dus en extra dagen om te 'blokken'. Hier schuilt een denkoefening voor de school.

Leerkrachten zouden vaker kleinere toetsen moeten geven, zo onthoud je de dingen beter. ” ”

2.2 Wat als het toch misgaat?

Toch blijft eind juni voor sommige leerlingen een belangrijk moment. Punten zijn voor de klassenraad op dat ogenblik doorslaggevend in de beslissing over het attest. Vooral een C-attest valt velen zwaar en komt soms zelfs onverwacht. Maar is zo'n C-attest de enige optie voor een klassenraad bij een slecht rapport? Voor leerlingen moet het in ieder geval een laatste optie zijn. Er zijn immers heel wat andere mogelijkheden die hen beter vooruit helpen. Het zijn mogelijkheden die naast scholen ook beleidsmakers aan het denken moeten zetten.

“ Blijven zitten demotiveert en helpt leerlingen niet. Blijven zitten voor maar 1 vak is al helemaal belachelijk!

- Herexamens/vakantietaken

Leerlingen willen terug herexamens. Scholen kunnen nog altijd herexamens organiseren maar doen dat nog amper. Wie voor 1 vak of voor een klein aantal vakken slecht scoort, vindt het in ieder geval een harde dobber om het jaar volledig te moeten overdoen. Vandaar de vraag naar een tweede kans. Onder voorwaarden natuurlijk. Er moet een limiet staan op het aantal vakken dat je opnieuw kan doen. De tekorten voor deze vakken mogen ook niet al te groot zijn. Ook vakantietaken zijn een mogelijkheid. Het niet slagen op een herexamen of een vakantietaak kan hoe dan ook nog steeds een C-attest tot gevolg hebben.

- Flexibel leren

Een school kan leerlingen toch naar het volgende jaar laten gaan, maar hen verplichten om zich te laten bijwerken. De school kan dan in overleg met de leerling een begeleidingsplan opstellen voor het nieuwe schooljaar en dat plan samen met de leerling nauwgezet opvolgen. Houdt een leerling zich niet aan deze regeling dan worden ook hier gevolgen aan gekoppeld.

Leerlingen willen bovendien dat er nagedacht wordt over een andere indeling van lessenroosters en klassamenstellingen. Scholen moeten zich durven reorganiseren en inzetten op individuele, flexibele leertrajecten voor leerlingen.

Zo willen leerlingen vakken die niet goed gingen 'meenemen' naar het volgende jaar. Als ze toch moeten blijven zitten, willen ze op z'n minst vrijstellingen voor vakken die wel goed waren. De vrijgekomen uren kunnen dan met bijlessen of nieuwe vakken ingevuld worden. Zo wordt ook het bisjaar interessant en uitdagend. Werken met studiepunten en diploma's per vak zijn eveneens goede ideeën. Scholen zullen dus moeten werken met – kleinere - niveaugroepen of graadklassen.

Het is aan de Vlaamse overheid om scholen erop te wijzen dat zo'n flexibele trajecten ook vandaag al mogelijk zijn. Scholen moeten geïnformeerd en aangemoedigd worden om van deze mogelijkheden in het voordeel van de leerlingen gebruik te maken.

- Testtrimester

Voor leerlingen die heel weinig tekorten hebben, zou de school een proeftrimester kunnen voorzien. Deze leerlingen krijgen dan de kans om over te gaan naar het volgende jaar, maar moeten zich volledig inzetten en goede punten halen. Anders moeten ze na een trimester toch terugkeren naar het vorige jaar. Het nadenken over de wetgeving hierrond is een opdracht voor de minister en het Vlaams Parlement.

3. Conclusie: VSK vraagt...

... aan **directies en leerkrachten** om werk te maken van een grondige mentaliteitswijziging op school!

- Stop het denken in termen van tekorten en focus op de kwaliteiten en sterktes van leerlingen.
- Evalueer de lesmethodes en ga voor competentiegerichte evaluatie.
- Maak werk van flexibele leertrajecten.
- Zorg voor een persoonlijk begeleidingstraject voor overzitters.
- Denk grondig na over alternatieven voor het C-attest. Werk met een passend systeem van herexamens en vakantietaken of voer structurele veranderingen door in het lessenrooster en de samenstelling van klassen.

De Beeldekens is een kleurrijke school in de Antwerpse Stuivenbergwijk. Dat is een hele uitdaging, maar toch wil de school iedereen zoveel mogelijk kansen geven.

Heel wat leerlingen hebben al een of meerdere jaren moeten overdoen als ze in het eerste middelbaar starten. De school zet dus intensief in op bijwerkmomenten zodat iedereen weer mee kan. En dat gebeurt ook systematisch tijdens de lessen. Leerlingen werken dan in niveaugroepen samen rond specifieke problemen.

De school werkt ook met persoonlijke trajecten en zet sterk in op projectwerk en studiekeuzebegeleiding. Zo blijven de leerlingen geboeid! Ook buiten de lessen is er ruimte voor begeleiding. Er wordt bovendien werk gemaakt van een goed contact met de ouders en de buurt via allerlei infomomenten en vrijetijdsprojecten.

En C-attesten? Die worden zoveel mogelijk vermeden. Leerlingen begeleiden en goed adviseren, dat is belangrijk!

... aan de **onderwijskoepels en het GO!** om hun scholen correct te informeren en te responsabiliseren.

- Ondersteun scholen in het toepassen van flexibele leertrajecten en competentiegericht evalueren.
- Laat scholen experimenteren met testtrimesters en andere oplossingen.

... aan het **ministerie** om haar informatiefunctie grondig uit te voeren.

- Maak scholen nog meer bewust van de mogelijkheden die er nu al zijn. Informeer en responsabiliseer hen over herexamens en flexibele leertrajecten. Moedig scholen aan om wat nu al kan ook effectief te doen.

... aan de **minister en het Vlaams Parlement** om in te zetten op onderzoek en passende initiatieven.

- Verken het wettelijk kader voor een testtrimester en onderneem de nodige stappen om ideeën zoals deze waar te maken.

Het Leonardo Lyceum Quellinstraat in Antwerpen telt meer dan 400 leerlingen van 62 verschillende nationaliteiten. De school zet bewust in op de talenten van elke scholier en kiest voor individuele trajecten. Want iedereen moet alle kansen kunnen krijgen.

Bijwerkmomenten, experimenteren met werkvormen, vakoverschrijdend werken, C-attesten vermijden, studieloop-baanbegeleiding en aandacht voor de persoonlijke situatie van elke leerling, dat zijn de magische ingrediënten. Er is dus aandacht voor de leerling als persoon met zijn of haar kwaliteiten. En als iets wat minder goed gaat, dan wordt daar intensief aan gewerkt. Zo blijft niemand achter.

Dit alles krijgt bewust een plaats tijdens de lessen en wordt gedragen door een sterk team binnen de school waar iedereen op elkaar kan rekenen.

En ook hier stopt de ondersteuning niet na de lessen. Huiswerkbegeleiding, leren leren, culturele en sportieve activiteiten, ook daar wordt tijd voor gemaakt!

De leerlingen zijn hoe dan ook enthousiast over hun school!

4. Bronnen

- Studienamiddag KULeuven-HIVA: 'Zittenblijven in vraag gesteld', Provinciehuis Vlaams-Brabant (28 februari 2012)
- Gesprek met Johan Huybrechts, Afdeling algemeen onderwijsbeleid stad Antwerpen (8 februari 2012)
- Gesprek met Hedwige Lefeber, directie Middenschool De Beeldekens, Antwerpen (13 maart 2012)
- Gesprek met Nathalie Peeters, directie Leonardo Lyceum Quellinstraat, Antwerpen (17 april 2012)
- Discussie met de Algemene Vergadering van VSK (25 februari 2012)
- Twee discussiemomenten met de leerlingen van Regina Mundi, Genk (14 februari 2012)
- Twee discussiemomenten met de leerlingen van het KTA Brugge (19 maart 2012)
- Twee discussiemomenten met de leerlingen van Campus D'Hek, Landen (20 maart 2012)
- Gesprek met de leerlingenraad van het Leonardo Lyceum Quellinstraat, Antwerpen (17 april 2012)
- Gesprek met de leerlingenraad van De Beeldekens, Antwerpen (13 maart 2012)